

Він називає себе «ретроградом». Вочевидь, не без дециці «фахового лукавства» професійного політика, бо те, що значить цим подразливим словом, насправді є класичним життєвським досвідом. А його Іванові Кириленку не позичати: за плечима шлях, як справжня гірська дорога. Може, не з такими «викрутасами», але те, що із долини до полонини, — то це точно. Починав трудовий шлях механізатором у рідному господарстві на Запоріжжі. Після закінчення Дніпропетровського сільгоспінституту керував колгоспом, був очільником районних комсомольської та партійної організацій (при тодішньому вельми доскіпливому «кадровому сепаруванні» цей кар'єрний виріст щось таки значив). На початках незалежності очолював суто «чорноробний» сільгоспвідділ Дніпропетровського обкому КПУ, був серед керманічів облдержадміністрації та облради. Став першим міністром аграрної політики України й отримував цей тяжкий портфель у двох урядах. А в третьому працював «аграрним» віцепрем'єром. І сім скликань — народним депутатом України. В нинішній каденції один з очільників Комітету Верховної Ради з питань науки та освіти. Доктор економіки. Член-кореспондент Національної академії аграрних наук.

“**НЕМА ТАКОЇ ЦІНИ, ЯКОЇ НАСПРАВДІ ВАРТУЄ УКРАЇНСЬКИЙ ЧОРНОЗЕМ”**

■ **«Події, що відбуваються, матимуть епохальні наслідки для України»**

— Іване Григоровичу, Ви із тих народних обранців, кого справді важко «упіймати» на тривалі інтерв'ю: в сесійні дні практично не полишаєте зали, у період між засіданнями часто виїжджаєте в регіони. Бачите на власні очі наслідки економічної і соціальної скрути. Що думаєте з цього приводу?

— Події, що відбуваються, матимуть епохальні наслідки для України. Зрозуміло: промисловості, яку мали, вже не буде. Вона була обличчям країни. Хоча й була переважно сировинною. Але це не найбільша біда, є чимало країн, які успішно торгують сировиною. Проблема в іншому: на нашу сировину випадає 90 відсотків енергозатрат. А тому і мали найенергозатратнішу у світі промисловість.

Позаминулий рік. Мали десь приблизно мінус 16 мільярдів доларів, як кажуть, «по касі». Тобто

баланс експорту-імпорту на користь імпорту. А продукція АПК — плюс 11 мільярдів доларів. Відповідь на запитання «Що нас може підхопити на руках?» однозначна: рідний агропромисловий комплекс.

Але! Це загальні цифри. А якщо заглибитися? Економічна віддача гектара ниви — найбільш комплексний показник. За ним ми в декілька разів поступаємося Польщі. І ще більше — Нідерландам, Данії, Ірландії. Польща, маючи втричі меншу площу ріллі, невеличкі ферми, експортує сільгосппродукції на 27 млрд доларів, причому найбільше — м'яса.

Про що це говорить? Про те, що займатися лише зерном, рідко і соняшником й експортувати лише сировину — м'яко кажучи, не кращий варіант. У тій-таки Польщі, яка успішно пережила переборолу все, що ми нині пере-

живаємо, середній розмір господарства — 10 гектарів. Скільки землі орендують наші агрохолдинги, всім відомо. Сотні тисяч гектарів. А чим вони займаються? Переважно рослинництвом.

Нинішнє наше сільське господарство — це здебільшого 2-3 культури у сівозміні. Так звані експортно-орієнтовані. Ми зробили сажений крок уперед в експортуванні зерна, вийшли на чільні місця у світі. Це нібито й добре, але лише на перший погляд. Рубежі, які ставляться: 80 і більше мільйонів тонн валового збору зерна, — мене від цього острах бере. Світовий ринок цієї сировини складався десятиліттями. Ми теж були інтегровані у цей ринок зі своїми 10-15 мільйонами тонн збіжжя. Це тоді, коли виробляли його 35-40 мільйонів тонн. Нині наша різке збільшена експортна пропозиція зерна впливає на цінову динаміку. Самі ж рубонули під собою гілляку. Бо суттєве збільшення пропозиції на світовому ринку валить його безбожно. Так, минулорічний спад, наприклад, дав нам ціну, яка забезпечила фермерам 2-3 відсотки рентабельності. Це катастрофічно вдарило саме по наших, бо рівень субсидування експорту або підтримки в європейських країнах і США для наших аграріїв — нездійсненна мрія.

Але біда не тільки в цьому. Експортуючи зерно, ми фактично даруємо нашим закордонним покупцям величезну у грошовому вимірі додану вартість, яку там отримують від переробки нашого збіжжя. Це забезпечує їм сотні тисяч робочих місць, а ми самі задихаємося від багаторічного занепаду переробної галузі та у масовому безробітті. Та й це не все! Наш сьогоднішній надто збіднений набір культур для сівозміни, — це вирок для українських чорноземів. Земля вже забуває, що таке органіка, природна пожива, гній, не отримуючи цього жит-

тедайного джерела. Наші ґрунти деградує прискорено. Український чорнозем вироджується. Великі корпорації в гонитві за прибутками зятято хімізують ниву. Якщо у фермерів цього добра бракує по бідності, і тому там ця загроза не така масштабна, то на мільйонах гектарів ниви, яку обробляють за інтенсивними технологіями, і де вносять діючої речовини в рази більше, біда не за горами.

Далі. Адміністративно-територіальна реформа, котра неминуха, торкається передовсім села. На мапі країни — понад 30 тисяч

кілометри — не відстань. Тоді звозити дітей до базової школи, у якій і викладачів удосталь, й навчальна база сучасна, — це мудро і дбайливо. Та й медичне обслуговування у такому адмінцентрі можна налагодити незрівнянно краще. І технічно, і фахово. Це — лише дешифрація незаперечних аргументів на користь адміністративно-територіальної реформи.

■ «Якщо в державі попереду людини йтимуть гроші, така держава приречена»

— Але ж у нинішній тотальній скруті, в якій опинилися села, таке об'єднання, на думку багатьох експертів та практиків сільгоспвиробництва, може бути чи не єдиним порятунком.

— Альтернативи укрупненню немає, це правда. Польський досвід, узятий Україною за основу, красномовне тому свідчення. Вісім років поляки укрупнювали свої громади-гміни. А потім ще стільки ж часу утворювали повіти і воєводства — аналоги нашим районам та областям. Але й нині бачать резерви реформи: наприклад, навіщо утримувати повіти, у яких 2-3 гміни, що вже звикли на пряму працювати з державою? У Польщі об'єднання відбулося приблизно один до чотирьох. Мало того, за рахунок бюджету вирівнювання, який є в Євросоюзі, Польща та й інші країни — наші західні сусіди, лише на будівництво і реконструкцію доріг отримували до 12 мільярдів євро. Тобто, там не просто об'єднали, а, в першу чергу, створили умови для людей.

Та ж дорога до села — це як здорова артерія, яка несе йому живу силу, забезпечує від небезпечності. Ясна річ, з чудовими дорогами

кілометри — не відстань. Тоді звозити дітей до базової школи, у якій і викладачів удосталь, й навчальна база сучасна, — це мудро і дбайливо. Та й медичне обслуговування у такому адмінцентрі можна налагодити незрівнянно краще. І технічно, і фахово. Це — лише дешифрація незаперечних аргументів на користь адміністративно-територіальної реформи.

Але! Польському досвідові — цілих 16 років. У наших реформаторів є бажання пройти цей шлях значно швидше, бо коли ухвалювали цьогорічний бюджет, уже було намагання довести його лише до району, відсікши сільські громади. Тобто вже тоді сільрадам послали чіткі сигнали: «Здавайтеся — грошей не дамо!» Потім, що-правда, отямилися, вже на ходу підправили ситуацію. Але всім на місцях ясно дали зрозуміти: процес пішов і його не спинити.

За нинішніх умов проблема не лише в тому, що таке галопаюче адміністративне об'єднання територій прискорить деградацію і депопуляцію сіл. Проблема і в тому, що сьогодні половину валової продукції сільського господарства дають селянські двори, особисті селянські господарства (ОСГ).

А за обсягами виробництва і реалізації молока, картоплі, овочів, фруктів, яєць, яловичини і свинини ОСГ нині немає рівних. Для багатьох людей це єдино можливий спосіб виживання. І де ж той господар-годувальник? Та у тих-таки 30 тисячах сіл! Щонайменше 4,5 мільйона домогосподарств нині займаються виробництвом і реалізацією сільгосппродукції. Це оте селянське подвір'я, на які приходиться всього 16 відсотків земельних угідь. Воно годує сьогодні країну.

Ясна річ, з нашою сьогочасною транспортною інфраструктурою адміністративно-територіальне укрупнення знову породить старе лихо «неперспективних сіл». Люди виїжджатимуть з таких закутнів. А хто ж тоді підхопить виробництво? Ані овочами-фруктами, ні картоплею, ні тим паче молочним скотарством агрохолдинги за нинішніх економічних умов займатися не будуть. То що далі? Сподіватися на те, що Європа нас нагодує? Вона-то, звісно, нагодує, якщо матимемо валюту. А що робити нашим селянам? До чого прикласти руки? Як виживати?

Повторюся: маховик адміністративно-територіальної реформи запущено. Хочемо зекономити на невеликих сільських радах? А скільки реально втратимо на цій економії — хто над цим замислюється? Знаменитий германіч всесвітньо відомого господарства на Полтавщині Семен Антонєць колись сказав: «Якщо в державі попереду людини йтимуть гроші, така держава приречена». Це істинна премудрість: не гроші, а людина має йти попереду. За нею потім і гроші з'являться, і всякі життєві гаразди. Живий приклад — Антонцеве потужне господарство і його квітучі села.

Зважаючи на те, що сільське господарство і справді стає локомотивом нашої економіки, треба не згортати сільську поселенську мережу, а розвивати її. Добровільність об'єднання, на якому напо-

лягаю я і мої колеги по фракції, передбачає необхідність роз'яснювати людям, де їм буде краще: у селі, де одна-єдина фельдшерка із медучилищем за плечима, де «старосвітська» початкова школа з одним учителем, чи єдиною громадою із селом, у якому добротна амбулаторія чи й дільнична лікарня з відповідним медперсоналом і загальноосвітня школа з кваліфікованим педагогічним колективом та сучасною навчальною базою? Хай цей адмінцентр за десяток кілометрів, але держава бере зобов'язання за рік-два прокласти туди прекрасну асфальтівку, зв'язати надійним автобусним сполученням, у тому числі шкільним автобусом. І лише тоді ставити людей перед осмисленим вибором: жити самотужки, «як Бог дасть», чи об'єднуватися.

Нині, повторюся, маємо 4 з половиною мільйона домогосподарств. Чи можемо цих господарів вважати безробітними? Ні, бо практично у кожного з них у власності один або й кілька земельних паїв, переважно зданих в оренду. Але реально село захищається в безробітті. То чому б для цих наших годувальників та не зафіксувати офіційно працю в ОСГ як законне робоче місце? З відповідним нарахуванням трудового стажу. Звісно, за умови, що надлишок продукції вони продаватимуть на **організованому** ринку. Там, де можна порохувати, скільки і якої продукції виробила домашня ферма. Ми вже підготували такий законопроект, де все це чітко вписано. А щодо організованого ринку збуту сільгосппродукції — це наш другий законопроект, який у процесі підготовки. Суть його — відродження кооперації, але принципово нової, у, так би мовити, «ринковому прочитанні». Йдеться про неприбуткові заготівельно-збутові кооперативи, організовані самими селянами. Такі, з яких не братимуться податки. Тобто селяни, скооперувавшись, знайдуть підприємливого односельця, який

представлятиме їхні інтереси перед оптовими покупцями продукції. Цим можна забезпечити себе від здириництва «зальотних» скупників. Якщо ж кооператив захоче працювати на прибуток, тобто розвиватися, то платитиме фіксований сільськогосподарський податок. І матиме особливий режим сплати ПДВ: податок нараховується, але залишається в розпорядженні кооперативу.

— **Йдеться про суть «самоорганізовані» кооперативи, чи організовані за підтримки держави? Без такої підтримки, боюся, їхнє становлення затягнеться на роки.**

— Проблема, справді, є. Передусім — у нашій податковій системі. У нас податки передусім: ще не встиг зорганізуватися кооператив — а вже плати 20 відсотків ПДВ. З чого? Кооперація — це світовий досвід, який, до речі, і ми свого часу надбали. Треба його відродити, давши людям реальну економічну мотивацію. Саме так можна залучити серйозні фінансові ресурси, в тому числі Євросоюзу. Яким чином? Візьмімо для прикладу заготівлю молока. Виробляємо його близько 11 млн тонн. Переробляємо трохи більше 3 млн тонн, та й то за рахунок переважно тих господарств, де є молочнотоварні ферми. А решту куди діваємо? Чому молоко із селянських дворів таке непривабливе для заготівлі? Чому його беруть за безцінь? Бо воно чи не найдорожче у світі — збирається у радіусі багатьох десятків кілометрів. «Золоте» молоко. Тому заготівельники часто вимушено знижують закупівельні ціни. Селяни, звісно ж, реагують відповідно: можна уявити, яке молоко йде на заготівлю із подвір'я... От і маємо ринковий зразок «взаємної ввічливості»: яка ціна, така й продукція. Але ж її — продукції, не охопленої переробкою — понад 7 мільйонів тонн!

Тому-то й потрібна така ціна, яка економічно мотивувала б селян займатися молочним скотарством. Скажімо, у тій-таки зоні

Полісся, на Заході чи у Центрі України, де не бракує пасовищ. Дати людям у півтора-два рази вищу ціну за молоко — це вже мотивація. Це можна зробити, залучивши іноземний товарний кредит: для придбання молоковозів, охолоджувачів, сепараторів. Але тоді потрібна вже зовсім інша якість молока, зокрема й для експортування, наприклад, сухого молока чи масла. Є сьогодні цікаві пропозиції від зарубіжних компаній. Вільних грошей у світі навалом, там їх не знають, куди розмішати. А в нас їх нема, бо ми в такому стані. Нині ведемо плідні перемовини з відомою європейською компанією, яка може інвестувати значні кошти, щоб налагодити заготівлю кількох мільйонів тонн молока із селянських дворів.

Чому нам важливий досвід Польщі, з їхніми десятигектарними господарствами? Бо ростити зерно на таких масивах може тільки дивак: там прибутку кіт наплакав. Зате вирощувати овочі, фрукти, розвивати тваринництво — це вже у рази збільшити віддачу кожного гектара поля. Це стабільно вищі прибутки.

Втім, це вже інша структура виробництва. Та й інша аграрна політика. Нам конче треба підтримати мале сімейне фермерство — заради продовольчої безпеки, зайнятості, становлення на селі середнього класу.

— Але ж поки у нас відбудеться така кардинальна реструктуризація і переорієнтація сільськогосподарського виробництва, можемо втратити такі життєво важливі, рятівні, «валютнодайні» світові ринки зерна й олії?

— Мова поки що — не про «розкуркулєння» холдингів. Треба усунути «базову» проблему економіки села: на порядок збільшити економічну віддачу кожного гектара наших сільгоспугідь. У тому числі, у валютному вимірі. За цим показником будь-яка європейська нива неспівмірно вища за нашу. Завважте, скільки валюти від

експорту сільгосппродукції має все та ж сусідня Польща. Нам про таку виручку лише мріяти. Тому в нашому соціально-економічному становищі треба дати селянам серйозну мотивацію розвивати своє господарство. А це вибір: або спивайся, або трудися — твоє узаконене державою робоче місце — одразу за порогом хати. Сій, сади, відгодовуй, вирощуй, реалізуй... Матимеш заробіток, трудовий стаж, що гарантуватиме пенсію.

■ «Сьогодні на кону доля останнього ресурсу, який все ж належить народу»

— Дехто з експертів та й урядовців уже рахує виручку від проданої української землі. Хтось називає 100 мільярдів доларів, хтось — навіть 120. Проте, наскільки мені відомо, у нинішньої парламентської більшості немає одноставного погляду на перспективу запровадження ринку землі.

— «Батьківщина» вже багато років чітко і послідовно стоїть на заваді такої надто легковажної «ринковизації» української ниви. Працюючи в аграрній науці, неодноразово і сам мав «делікатні» фахові дискусії зі своїм учителем, академіком П. Т. Саблуком. Він переконливо обстоює капіталізацію землі. Саме капіталізацію, а не торгівлю землею, бо поняття торгівлі, на його думку, надто грубе і прямолінійне. Хоча «капіталізація» — це не що інше, як завуальований синонім ринкового обігу.

Зрештою, це правильно, що вона — запорука інвестицій. Але й тут варто знову згадати премудрість славетного Семена Антонця — про те, хто має вести перед задля майбутнього: гроші чи людина.

Істина, що земля наша матір, наша історія, наші традиції, наше духовне коріння, наш етнокод, не сьогоднішня. Вона віками закріплена й узаконена. А все ж її треба постійно відтворювати, оживляти у пам'яті — як вікопомну пересторогу од хибних кроків, коли мова заходить про землю.

Яку? А це можна ув'язати із кількістю зданої за всі роки продукції. Тоді у багатьох селян може з'явитися прямий стимул приєднати до ОСГ свій земельний пай, та ще й родини чи непрацездатних сусідів. Так можна досягти отієї оптимальної величини господарств, які нині успішно працюють в ЄС. Зрозуміло, це не буде часто й густо, але така перспективна багатокладність, що дає людям вибір, нам точно не завадить.

Втім, пропоную глянути на це прагматичніше. Почнемо з наших реформ. За роки незалежності чи знайдеться із їхнього численного переліку хоча б одна, яку б ми славно втілили, показавши світові, що ми кращі? Україна проголосила свою незалежність у двадцятці промислово найрозвиненіших країн. Ми й зараз у двадцятці, тільки — другої сотні. Колосальний промисловий потенціал приватизовано, але де, яким боком цей приватизований капітал вивів нас на передові рубежі? Туди, де ми таки були — у металургії, машинобудуванні, гірничорудній промисловості... Де наш вітчизняний трактор, комбайн, де наша сівалка? Купка обраних казково збагатіла, не особливо переймаючись інвестиціями, реконструкцією, модернізацією... Де обіцяний ефективний власник? Що від цього отримали люди, вже й не кажу...

Сьогодні на кону доля останнього ресурсу, який, хай формально, хай лише де-юре, але все ж належить народу. Де гарантія того, що земля внаслідок ринкових трансформацій нарешті-таки отримає ефективного власника, а ті, хто збудуться своїх земельних паїв і стануть найманими працівниками, заживуть як люди? Нема. Тому й немає суспільної довіри до намірів радикально реформувати

земельні відносини. Віддати останній народний ресурс, та ще в такі часи, — значить ступити на бездоріжжя хаосу.

Значу: нема такої ціни, якої насправді вартує український чорнозем. Усе в світі дешевшатиме, крім землі. За останні 50 років кількості угідь на одного жителя планети скоротилася вдвічі. Натомість у світі дуже багато спекулятивного капіталу: пожежу світової кризи гасили бензином — безперестанно працював банківний верстат. А землю не надрукуєш. Тому тільки-но дадуть старт капіталізації наших нив, ми й не вчуємося, як вони опиняться у тих, чії гроші. Покажіть нам олігархів, які живуть тут, лікуються, а їхні діти тут навчаються. На жаль, вони у переважній більшості тут лише заробляють... Вони патріоти цієї землі? Питання риторичне. Нинішні великі серйозні грошовиті агрокомпанії — хто вони насправді? Хто там реальний засновник? Назви можуть бути українські, та й наша людина нібито біля керма. Але з нинішнім «броунівським рухом» акцій, з нескінченними процесами переуступок корпоративних прав **реальне засновництво** — таємниця за сімома печатями. І коли одного разу все втаємничене стане явним — може бути вже надто пізно... Небезпека близького ринку землі ще й тому, що сьогочасний технологічний, економічний стан господарювання знецінює нашу ниву як капітал. Відтак є реальною загроза, що потенційно золоту українську землю збудемо оптом і за мідний гріш.

А торгувати землею, тобто територією суверенної країни, в умовах війни категорично не можна. Категорично!

Якщо і запроваджувати колись земельний ринок, то лише з високою капіталізацією. Іншими словами, створити для аграрного господарювання такі умови, щоб інвестори наввипередки бігли в село.

А що сьогодні? 26 мільйонів гектарів землі розпайовано. Маємо

понад 6 мільйонів власників. Хто вони? Переважно люди похилого віку, ще й доведені до скрути. В разі відкриття ринку землі багато з них віддадуть свої паї за безцінь — з безвиході. Комусь треба гроші на ліки, хтось хоче вивчити онуків,

комусь потрібно погасити борги за комунальні послуги... Це буде новий «бучний бенкет» спекуляції. І ми знову наступимо на ті ж такі граблі, які вже неодноразово били нас у часи так званої майнової приватизації.

■ **Справжній державний земельний банк — це надзвичайно актуально...**

— **Отже, давши людям у власність землю, ми свідомо прирекли багатьох з них бідувати, гібити, не скориставшись конституційним правом вільно розпорядитися своєю власністю, собі ж на порятунок?**

— Звісно, ринку землі бути. І запроваджувати його слід, ув'язавши з удосконаленням орендних відносин. Нинішній фактичний термін оренди сільгоспугідь надто мізерний. Для того, щоб «віджати» землю, можливо, достатній, але для того, щоб цивілізовано господарювати і примножувати родючу потугу ниви, — надто мало часу. Господар-орендар має знати і розуміти, що прив'язаний до землі всерйоз і надовго. Скажімо, на 50 років.

Як це зробити? Створюємо земельний банк. Не той, що вже мали. Справжній. Державний. Це надзвичайно актуально в контексті децентралізації влади й адміністративно-територіальної реформи. Саме цей банк повинен обслуговувати місцеві укрупнені громади. Саме там вони мають брати кредити під мінімальні відсотки. І за ці кошти придбавати земельні паї в усіх бажаючих продати. Це викупує держава — в особі місцевого самоврядування. Викупувати, консолідувати масиви, формувати лоти — і на аукціон. Хто запропонує громаді кращі умови за оренду, хто має відповідну фахову підготовку, виробничий досвід, спроможний інвестувати, зрештою, хто береться відродити розгалужену сівозміну, тваринництво, створити нові робочі місця, — бери в орен-

ду і господарюй. 50 років! За орендну плату громада спершу розраховується з державою за банківський кредит, а далі вкладає зароблене у соціальний розвиток.

Щось подібне є поруч — у Белгородській області. Так от там громадський сектор виробляє м'яса більше, ніж уся Україна. І секрет успіху простий: делегували повноваження на місця, громади отримали мотивацію для розвитку, знають, що їм робити.

Я за такий ринок. Земля залишається в державі. Оренда на 50 років, а не на 5-7. Саме такою довготривалою орендою державної землі можна і треба розвивати багатогалузеве сільське господарство, створювати нові робочі місця, а за рахунок прибутків місцевої громади — дати нормально жити селу, забезпечити його стабільний розвиток. І зберегти щедрю, родючу нашу землю для нащадків. Це і є нормальна, ефективна аграрна політика, коли місцева громада зацікавлена розвивати своє село, впорядковувати і модернізувати свою соціальну інфраструктуру.

Крім того, можна ефективно використовувати такий поширений у цивілізованому світі механізм, як застава права оренди. Бо якщо фермер орендує землю на такий тривалий термін, той-таки земельний банк спокійно може мати з ним справу. А паралельно треба розвивати страховий ринок — як і скрізь у людей. І держава має частину страхових внесків компенсувати. Одна справа давати дотації безпосередньо на гектар — це фактично незаробле-

не і зазвичай віддає корупцією. А зовсім інша, коли держава допомагає підстрахувати, запровадити мотивуючі «правила гри».

Звісно, під заставу права оренди землі братимуться довготермінові кредити. Без них технічне оснащення фермерського господарства нереальне. Далі — вкрай потрібна багатогалузєвість. Коли орендар займається лише рослинництвом — вирощуванням пшениці, кукурудзи, соняшнику чи ріпаку — це одна ситуація, адже можуть бути і неврожайні роки. А коли орендар розвиває ще й тваринництво, переробку, ризики суттєво зменшуються. Тобто багатогалузєвість покликана посилювати господарську стабільність.

Отже, і я, і мої колеги з «Батьківщини» саме за таку земельну реформу: земельний пай викуповує лише держава — в особі місцевої громади, а далі — довготривала оренда землі найкращими господарями.

— Але ж є загроза, що укрупнення сільських територій і надання права місцевим органам самоврядування розпоряджатися землями за межами населених пунктів захопить олігархат, вдаючись до звичних корупційних схем, до підкупу сільських голів чи місцевих депутатів, прихопити до рук збільшені таким чином земельні масиви. Можливо, перш ніж запроваджувати ці новації, варто вирвати з корінням очю біду, убезпечитися від такого масованого «землехапства»?

— Якщо ситуація розвиватиметься за тим сценарієм, який пропонуємо ми, розукрупнення величезних агроформувань неминує. Кожна громада, отримавши більші права, зажадає від аграрного бізнесу реєструватися не в Києві, як це зазвичай робиться сьогодні, а за місцем безпосереднього виробництва. У селі. І в цьому незаперечна логіка. А ще ж нагадаю головний посил, який, сподіваємося, стане нормою закону: не агрохолдинг матиме право купувати землі, а громада.

Саме вона вирішуватиме, хто із орендарів-претендентів найдостойніший обробляти їхні ниви.

— Знаю одного багаторічного керманіча відомого реформованого господарства, званого Героя України. Так от, у нього вже не один рік суперечка зі своїм сином, заступником керівника з економіки. Син наполягає: «Батьку, давайте створимо ефективний виробничий підрозділ. Звільнимо частину людей, натомість решті працівників значно підвищимо зарплату». А у старшого свої аргументи: «Куди діти звільнених? Це одне село. Хай краще менше, зате для більшої громади. І всі при роботі». Розсудіть що суперечку.

— Не можу. Це світоглядні речі. Тут судді місця нема. Я б робив так, як старший. Можливо, тому що ближчий до нього за віком. Можливо, тому що ретроград. Приїжджаю в своє рідне село на Запоріжжі. Дивлюсь і дивуюся. Людина, яка із шофера виросла до нинішнього керівника місцевого господарства,

зате керівник — од Бога. По повній розраховується за паї, справно сплачує податки. Решта — прибуток, який хтось інший пустив би на потреби свого бізнесу чи й собі на вигоду. А він за ці гроші газифікував село, дбає про людей. Бо він живе тут, серед них, у звичайній хаті. І їздить не на «козирному» джипі, а на простій «Ниві». Йому соромно бути багатим. Це світоглядне. Хто він — мудрець, дивак? Хай це оцінюють односельці.

Ми звикли жити сільською общиною. Не хутірською відрубністю. Це, мабуть, потреба на рівні генетичної пам'яті. Ми із сивої давнини стояли форпостом між диким Сходом і цивілізованим Заходом. Тут, по цих нивах йшли потоптом війни і завойовники. Тут вони спинялися — наші пращури їх тут зупиняли, ціною власної крові. Тут та земля, яка тисячоразово відроджувалася з попелища. Тому ми генетично закодовані жити в селах громадою, толокою.

■ «226 депутатських голосів необхідно не для того, щоб скасувати мораторій, а для того, щоб його продовжити»

— Мораторій на ринковий обіг сільгоспугідь здатен розколоти нинішню парламентську більшість?

— Сьогодні необхідно 226 депутатських голосів не для того, щоб скасувати мораторій, а для того, щоб його продовжити. Це різні речі. Аби продовжити дію мораторію, треба провести колосальну роботу в залі. Знаю, наскільки це важко, бо обстоюю цю ідею багато років — відколи став народним депутатом. Не все так просто. Це як річка, що самовільно пробиває собі шлях до моря. Звісно, дуже хотілося б, щоб наша дорога була не такою звивистою і «стихийною». Але не завжди так складається, як нам бажається. Є у сесійній залі і впливові лобісти великих інтересів, і запеклі захисники вже своїх напрацювань... Скільки зусиль нам коштувало зупинити велетенську

аферу під назвою «Земельний банк»! Це був продуманий грабіж під прикриттям державної фінансової установи, куди попередня влада хотіла зібрати мільйони гектарів угідь, що належать науці, обороні, іншим державним підприємствам. Цілий «земельний клондайк», який мали «роздерибанити» за допомогою перевірених банківських схем. Ми не дали. А тут і Революція Гідності вчасно підоспіла.

Дискусії довкола ринку землі, звісно, загострюють політичне протиріччя, де часто домінує партійний інтерес і боротьба за виборця. Але попри все фракція «Батьківщина» ініціює закон, який продовжить мораторій на ринок земель сільгосппризначення до 2020 року.

Розмову вів
Валерій ЯСИНОВСЬКИЙ